Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 17 СЕНТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 112 (7615). ★ Мах 3 кеп.

Михаил Сергеевич, тхоана хьатIа вола!

КПСС ЦК Генеральни секретара Красноярски края къахьегамхошца хинна вIашагIкхетараш

НОРИЛЬСК, 14 сентябрь. Красноярски крае хилара КПСС ЦК Генеральни секретара кхоалагIча ден маршрут чакхйоалаш я планета эггара къулбаседенгахьарча промышленни регионех цаI йолча город Норильске гIолла. Тахан М. С. Горбачев Красноярскера хьакхаьчав «Алыкель» яхача аэропорте, хIаьта цу сахьате город йовза а волавелар из. Полярни гома дехьа Таймыра хьунтундре шовзткъеи итт шу гаргга хьалха хьалъе йолаенна Норильск 200 эзар саг вахаш йола СибарегIен йоккха индустриальни центр я хинна, дIаэттай тахан. Заполярни городе гIолла лелаш М. С. Горбачевца цхьана ба КПСС Красноярски крайкома хьалхара секретарь О. С. Шенин, крайисполкома председатель В. И. Сергиенко.

Хьалхара сацар — аэропортера хьайоагIача трасса дIоахалагIа уллаш йолча Кайеркана — Норильска города - спутника нах бахача кварталашка. Укхаза бахараш ба надеждинцаш — наггахьа мара нийслуш доаца металлаш лоаладеш йолча хIанзарча ханара металлургически комбината болхлой. Заполярни города бахархошца хьалхара беседаш хилар М. С. Горбачева.

Ши километр йIаьхъенна улл Норильска керттера магистраль — Ленина проспект. Укхаза дIа-са нийсъяь я торговлен, культура, бытовой гIулакхаш дара йола еррига керттера учреждениеш. Цар балхага хьожаш хилар Генеральни секретарь. Из ниттa хьежар Вл. Маяковске цIерагIча театра кердача зданега а Ленински проспектагIа дIабахар чакхдаьлар Гвардейски майда тIа — норильчанаша праздничнин шествеш еча моттиге, хIаьта хила деза вIашагIкхетараш-м кхы а кIезига дац. Царех цаI — керда баха ховшарашца — хилар Кирова цIерагIеи Севастопольскии улицаш вIашагIхотталуча. Укхаза хьалъеш латт Норильски керда микрорайон. Города жилищни программага хьежар Генеральни секретарь, хIаьта цо ма яххара, СибарегIени ГаьнарчаМалхбоалени кхыча регионашта масал а хинна дIаоттa езаш я из.

СибарегIен цу йоккхача горно - металлургически центра балха ди юкъекхаьча дале а, улицашка, тикашка дукха нах ба. Укхаза дIатоссалу хьакхашта дола къамаьлаш.

Царех цаI — Къулбаседенна лоархIамегIа йолча, кхачан темаех дар хилар Талнахски улицагIа йоаллача универсаме. Цу тика прилавкаш тIа — массе тайпара саь, бежана, коатIарча оалхазарий дулх, шурий продукташ. Генеральни секретара могадир кхачанца Iалашо яра проблема норильчанаша хьаькъалца къоастаяь хилар. Города уллуврча теплицаштеи гIонна долча боахамаштеи еррига город Iалашъе могаргдоацилга теркал а деш, Норильска керттера «бешамаши фермаши» дIанийсъяьй 2 эзар километр къулбехьенгахьа, Красноярска уллув.

Делкъел тIехьагIа КПСС ЦК Генеральни секретарь тIаийцар дуккха эзараш нах чубоагIача Надеждински металлургически комбината коллективо. Плавильни цеха балхага хьожаш хилар М.С. Горбачев, предприяте социальню - культурни подразделенешка хилар.

Красноярски лаьтта бахархошцара Генеральни секретара вIашагIкхетараш дIаходолхаш да.

НОРИЛЬСК, 14 сентябрь. Красноярски краерча М. С. Горбачева балха командировка кхоалагIча ден маршрут полярни гоина дехьа йолча Норильске гIолла чакхйоалар, Таймырски хьунагIа шовзткъеи итт шу гаргга хьалха хьалъе йолаяь из город хIанз мехка Къулбаседен йоккха индустриальни центр хинна дIаэттай.

Хьалхара остановка къоначa городе Кайеркане хул. Цига бахача нахаца къамаьл деш, Генеральни секретара теркам тIабахийтар социальни сфера дешаех, город дегIайоалаярах, гонахьара Iалам лорадарах северянешта хетачоа. Цо раьза волаш дийцар Крайни Къулбаседен кердача демографически тенденцеех. Нагахьа санна хьалха горно-металлургически комбината болхлойи специалисташи договорагIа къахьегаш а йилла ха чакхъяьлча «материка тIа» юхаухаш а хиннабале, хIанз уж тIа-тIа дукхагIа укхаза бус.

Хеталу, 250 эзар саг вахача Норильскера беррига нах города улицашка баьлча санна, Михаил Сергеевичага моаршал хаттар духьа. ХIа аьнна городе чувоаллаше, цхьан майдан тIа машина тIара Iовоал из, цига гобаькха кхотабенна латтача наха юкъе нийслу.

—Дуккхача хана денз шун крае ва дагаволаш вар со— йоах цо. Массарел хьалха ЦК а правительства а цIерагIа ала лов сона: оаха боккха мах беш да оаш хьега къа. Укхаза оаш бер боккха лоархIам болаш болх ба. Заочно Норильск дика йовзаш ва со. Бакъда, оалаш ма хиллара, цкъа бIарг техача дикагIа да, бIаьзза дувцаш хозачул. Ховш ва со, шун а проблемаш кIезига йоацалга.

Оаз. Йолаш я проблемаш, къаьстта — гонахьара Iалам лораделга.

М. С. Горбачев. Цох лаьца хIанзле дийцад сога. Селхан Красноярскерча Iилман центре вIашагIкхетар долаш край дегIайоалаяра хьалхарча даькъе де дезача боккха лоархIам болча дешашка хьежад тхо, цу юкъе экологе проблема а йолаш. Красноярске чIоагIа ира латт из, хIаьта Норильске — къаьстта ира. Цхьабакъда, дицде йиш яц уж проблемаш цу сахьате къоастае йиш йоацалга, кхыметтел Iилмана а хац из мишта де деза. Бакъда, де дезар гуш долча, — ахча лохаргда, хIаьта тIаккха мело ца еш гIулакх тоаде дезаргда. Дийцад деша даха ха йоацача берий учрежденеех а. Хайнадац сона, шо долча берий бешамаш тоъаш йоацалга.

Оаз: ХIаа, хIаа, хIанз а тоъаш яц.

М. С. Горбачев: Аз аьнна края, Норильска, объединене кулгалхошка, шун яр санна йолча крае берий учрежденеш тоъаш ца хилар доккха гIалат да, аьнна. ЛаьрхIар ниттa да деша даха ха йоацача берий учрежденеех дола дош дIадаккха деза.

«Михаил Сергеевич, тхо долча а хьатIавола». — ниттa дехар дора тахан норильцаша Генеральни секретарь мел сецача моттигашка.

Наха деш хинна цхьадола дехараш горсовета е предприяте а къоастаде низ кхоачаргболаш дар.

Михаил Сергеевич, аьлар цхьан ха яьннача болхлочо, лоадам боацача хIамах дувца лацар сона — тоам хетац, бакъда, новкъа дале а, дувцанза даргдоацаш да из. ХIанз ялх шу даьннад тха цIенна гонахьа металлически стружкаш юкъейола шлак Iотесса, хувцалуш, хIама дац— маьчаш йохаю цо, коа бераш арадувлийта кхераме я.

М. С. Горбачев: Хой шоана, аз шоашка фуаргда, кIезига пайда эц оаш перестройках. Бокъонца сатем боабе беза шоай кулгалхой.

Оаз: Со кхыча темах лаьца дувца ловш вар. Бехк ма баккхалаш, къахьегамах доагIар дIадалара кердача хьалацка довлар, сона хетачогIа, нийса леладеш дац. Ше стратеги нийса я, хIаьта тактика — харцахьа. Кердача технологе чотагIа деш дац из.

М. С. Горбачев: ХIанз хIара колективо ше доаккх ахча; ше къоастаю цун кхел. Ма дарра аьлча, ниттa хила деза: ахча къахьийга даккха деза! Цхьанахьара лакхера, цхьан собесера хьа а ца нийдеш. Къахьегама коллективо ниттa де деза: Iоадьдий ахча — кердача системага яла мегаргъя, хIаьта кийчо яь еце—яла мегаргъяц. Из—шун дош да, шо да шоашта дезар хьахаржа бокъо яраш...

Фу хет шоана вай политиках?

Оаз: Бакъахьара политика я.

М. С. Горбачев: Из политика къахьегамхоша яьча предложеней кIийлен тIа латташ я. Оаш дакъа лоацаш мара чакхъяккха йиш йолаш а яц.

Городе бахача нахацара цхьаькха вIашагIкхетар хилар Талнахски улицагIа йоаллача универсаме. Цун прилавка тIа дукха дика продукташ я — саьрчий, бежана, коа тIарча оалхазарий дулх, шурий изделеш. Города юххерча теплицаштеи гIонна долча боахамаштеи еррига город Iалашъюларгйоацалга теркал а деш, Норильска керттера «бешамаши фермаши» 2 эзар километр къулбехьа оагIорахьа, Красноярска гаьна йоацацаш я.

КПСС ЦК Генеральни секретарь городе вар чакхдаьлар Надеждински металлургически завода къахьегамхошца вIашагIкхетарца. Из — бос бола металлаш хьаяра йола дунен тIа йоккхагIйола хIанзара производство.

Предприяти йовзалга дIадоладелар металлургашца чуйнна даьча къамаьлашца. Хьалхара хаттар — къахьегама коллектива совет харжарах. Болхлоша совета председатель харжарах замечанеш йир.

М. С. Горбачев: Нагахьа санна шоашта хоржамаш нийса даьдац аьнна хете, хьагул а деле, керда кхадж тасса. Сона ниттa хет: нагахьа санна къахьегама коллектива совет доагтIача тайпара херж яларе, тIаккха къахьегамхой хаттараш а кIезига хургдар. Шо ма дий, новкъостий, дош къоастаде дезараш, тIаккха кхадж хIана тосс оаша шоашка кхычар харжа яхачоа тIехьа.

ЦК-си правительствоси гIулакх бокъонца шоай кара эца къахьегамхошта бокъолу закон ара ма даьккхадий. ТIаккха шо фу деш да? Хьежаш да шо оаха дIа а даьхка, шоашта когаметта собранеш чакхъяхарга?

Оаз: ДIайоахаргйий коэффициенташтеи «поляркаштеи» йола ограниченеш?

М. С. Горбачев. Из хаттар хьалха а даьд сога. ВЦСПС-о, Госкомтрудо, Госплано къоастаде деза из дош. Коэффициент ниттa а вешта а — из сага балхеи вахареи бокъонца долаш долча хьалий учет, кхыча оагIорахьара — мехка бокъонца йолаш йолча тароний учет.

ДIахо къамаьл хул кулгалдара аппарат кIезигъярах. М. С. Горбачева йоах: Берригача мехка 18 миллион саг чувоагIа цунна. 125—127 миллион болча къахьегача наха. Царех 2,5 миллион — министерствашкеи ведомствашкеи, юхебисараш — предприятешка, Газеташкара ховш да шоана, цхьайолча предприятешка, колхозашка, совхозашка, боахам лелабара кердача хьалашка довларца дувзаденна, ах гаргга кулгалдара аппарат кIезигъелга. ХIаьта министерствах дувцаш хилча, укхаза 700 эзар кулгалдара моттиг кIезигъе тэрлулга белгалдоалаш да. ЦК, крайкомий, обкомий, боарамашка а аппарат кIезигъеш я. КIезигагIа хьоюхадала мег из райкомехи горкомехи, укхаза аппарат ниттa а йоккха яц.

Металлургаша хьаттар, дIайолаеннача юххьанцарча партийни организацей отчетно-хоржамий кампане кадрай ротаци мишта лел, аьнна.

М. С. Горбачев: Ер да-кх Красноярски края духхьал цхьа дакъа юххьанцара парторганизацешка хиннача хоржамаша хьахьекхар: юххьанцарча организацей секретараш — 40 процент хийцаб, цехови организацешкеи партгруппашкеи — 60 процент. Долче, кхоачашхила доладеннад вай XIX партконференце лаьрхIа хиннар. Шоай тешам беннараш хорж наха.

Оаз: Къона кадраш хьалкхее еза.

М. С. Горбачев. Цу хаттара а жоп лургда аз. 60 процент бола министраш — керда хьожабаь ба. Обкомий, горкомий, райкомий секретарашта юкъе кхы а дукхагIа ба керда нах — 80 процент совгIа. юххьанцарча парторганизацей секретарашта юкъе цул а дукхагIа. Из укх кхаь шера даь да.

Оаз: Тхона цхьайсалча хана хьалхадоах, мала хержача бакъахьа да.

М. С. Горбачев: ХIаьта оаша ма харжа. Оаша шоай саг харжа оттаве. Нагахьа санна саг харжа ца воагIаш хержалга шоашта гучадоале, нагахьа санна из духхьал шийна болх беш вале, наха теркам а ца беш, оашош къоастае цун кхел. Нагахьа санна заводе, комбинате цхьацца кхоачамбоацараш шоашта бIаргагой, хьажа, малав керте латтар. Шоашта ловр хьавеха: министр, партийни органера саг, цигга дош а оттаде. Цхьан болхлочо каьхат дайтар сога, цо язду: «Михаил Сергеевич, команда ле. штабашта доагтIача тайпара хIама тоха, аьле».

Оазаш: Нийса да.

М. С. Горбачев: Фуд цига нийса? Вай дIайолаьй перестройка. мохк лагерашта бекъа ца балийтара а нах шоайла ца товсабалийтара а бехктокхаме да вай. Вайна йовзаш я штабашта хIамаш етташ хинна Китая опыт. Цул тIехьагIа 15 шера шоаш баь кегар дIабоаккхаш хиннаб уж.

Из кердадоаккхаргдац вай: вай цIа а цу чу мел йола хIама а йоха а яь, тIаккха воашка хеттаргдац: ва фуд вай даьр?

Социализма хьалхашка бехктокхаме болча мехкаца цу тайпара хIама де йиш йий? Таханара проблемаш къоастае йиш яц вай 37-ча шера хиннача методашца. Болх бе беза парте долча хоржамашка гIолла, советашка долча хоржамашка гIолла, моттигерча хоржамашка гIолла принципиальни решенеш кийчъе еза.

Сона, Генеральни секретара, еррига проблемаш ма хулла сихагIа къоастаяр дезац аьнна хет шоана. Оашош кхета ма дой оаша дика хургдар: тахан дийцар кхоана деррига а дика хилча.

Хов сона, массанена ловр цаI да: ма хулла сихагIа гIулакх тоадалар. Юха а кердадоаккх аз, — из вай массане а юкъера гIулакх да, Цхьабакъда, хьадер гIалат хургдоацаш де деза...

Оаз: Алал, хоза хийтарий хьона Норильск?

М. С. Горбачев: ХIаа, хоза город я.

Тахан вай духхьал дикачох дийца ца Iеш, кхоачамбоацарех а дувц. Из кхеталуш а да. Дикадар массахана вайца да. Доккхалде йиш йолаш да шо: шоай вахарах, городах, балхах. Цхьабакъда, йолаш я къоастае еза проблемаш а.

Плавильни цехага хьожача хана М. С. Горбачева хаттараш дир производства технологех, металлургий къахьегамеи бытеи хьалех. Болхлошцеи специалистащцеи къамаьл дир.

Сарахьа КПСС ЦК Генеральни секретарь Красноярске юха вера. Цунца цхьана Норильске хилар СССР Министрий Совета Председатела заместитель Ю. П. Баталин, КПСС Красноярски крайкома хьалхара секретарь О. С. Шенин, крайисполкома председатель В. И. Сергиенко, цхьа йолча министерствайи ведомствайи кулгалхой.

АБАКАН, 15 сентябрь. (ТАСС). ДIахододаш да КПСС ЦК Генеральни секретарь Красноярски крае хилар. Тахан Iуйриййна М. С. Горбачев хьакхаьчав Заполярьера дIайолаенна Саянски дукъа лоамашка тIакхачалца уллача Красноярски края къулбехьен доазон йисте латтача Абакане, Хакасски автономни областа столице.

М. С. Горбачев цига дIакхаьча дилъагIа ди дIадоладелар Хакассе столица бахархошца цун хиннача вIашагIкхетарашца. Абакане цун къамаьл хилар парте областной комитета членашца, общественноста викалашца.

Цул тIехьагIа края Шушенски районе вахар М. С. Горбачев. Из хилар Шушенскерча «В. И. Ленина сибарегIера ссылка» яхача мемориальни музее-заповеднике. Дукха нах бахача, хозача поселке ше йолча тайпара лора а еш, йитай 1897 шерагара 1900 шерага кхачалца йолча юкъа октябрьски революце хургвола баьчча цига ха йоаккхаш волча хана хинна юрта исторически застройка а обстановка а. Укхаза Владимир Ильича болх баьб «Россе капитализм дегIаяр» яха рукопись язъеш, оттадаьд цхьадола лоархIаме программни документаш, ткъаьи итт совгIа статьяш язъяьй.

Экспозицега а хьежа В. И. Ленина памятника юхxе зизаш дехкар Генеральни секретара.

Саяно-Шушенски ГЭС-е водаш КПСС ЦК Генеральни секретарь саца а сеца, В. И. Ленинеи Н. К. Крупскаяйи цIерагIча Шушенски совхоза - техникума кхашка хилар. Цига укх деношка тохкаш я Красноярски машинашъераша хьаяь йола «Кедр» яха ялат чуэца комбайн. Предприяте специалистащцеи юрта боахама къахьегамхошцеи къамаьл деча хана дийцар Кхачан программа кхоачашъяра леламах. Арендни звенон звеньевойс Н. А. Абрамчика дийцар кердача тайпара болх бечa хьалашка хIанзара хьувкъам чуэцара леламах. Шоай къахьегама толамех хоам бир «Сибиряк» яхача школьни колхоза членаша Власов Андрея, Кушнарев Сергея, Иващенко Светланас.

Мехка йоккхагIйолча энергетически комплексе, Саяно-Шушенски гидроэлектростанце хилар М. С. Горбачев.

Цу дийнахье а Шушенскера Красноярске дIавахар Генеральни секретарь.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Дуккхача шерашка тIехьабусарашта юкъе бар Сунженски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза хьайбаш леладераш. КIезига яздаьдац цох лаьца республикански а районни а газетий оагIош тIа.

Укх шера гIулакхаш тоъал дикагIа хиннад. Масала, карарча шера хьалхарча кхаь кварталe йохка езар 2300 центнер йолаш, бархI бетта пачхаьалкхенга 2449 центнер шура ехкай колхозхоша. Фуд из толам баккха новкъостал даьр? Эггара хьалха фермашка болх берий дукхагIа йоакхо еш хилари зооветеринарни гIулакх тоадари. КIезига эргалонаш яьяц ферма коллектива балха цун кулгалхочо З. Оздоева а. Шийн гIулакх довзаш, нахаца та ховш саг ва из. ГIадвугаш да укх шера ехка шура соахка укх ханна хинначунца нийсдича, йинъ тонн гаргга дукхагIа хилар.

Дика да колхозхой гIулакхаш пачхаьалкхенга дулх дохкача даькъе а. Ийс бетта план 1400 центнер йолаш, сентябра хьалхарча деношка 1531 центнер ехкай из продукт хьайбаш леладераша. Соахка бIарччача шера хинначул 35 процент дукхагIа.

Планал совгIа йола хьайбай продукци пачхьалкхенна дIалуш ба хIанз колхозхой.

Деша дай бац

Iалам лорадара тIадерзадаь балхаш чакхдахара хIара промышленни е юртбоахама предприятена лаьрхIа планаш оттаю. Уж кхоачашъяр, производственни планаш кхоачашъяр санна, Iалаьмате лоархIаме да. ХIана аьлча, цох тийша я наьха, хин, фе, лаьттан унахцIено, хьуний, лоамий, арений хозал, цхьан дешаца аьлча — вахар.

Вай республикера экологически хьал чIоагIа чоалхане да. Кхоачам болаш да духхьал мехкдаьттеи газовии промышленносто Iалама ду зе. ХIара дийнахьа алсамдоалаш а доагIа из.

ХIанз а дIадоладаьдац Грозненски газ чакхйоаккхача заводои цун Вознесенскерча производствои серниcти газ вараерзаяра балхаш. Из дика болх а ба, хIана аьлча Iалама зе де тарлу хIамаш юстаръяхара эша гIирсаш эсала да укхаза, таханарча дIадехарашта жоп луш а дац. ХIаьта завода арахецача продукцена юкъе я метанол, кислота, щелочаш, аммиак, кхыяраш. Са мел доаллача хIамага кхераме я уж.

Ала йиш яц заводо Iалам лорадара даькъе цхьаккха хIама даьдац, аьнна. Из нийса хургдац. Цхьабакъда, кIезига дац кхоачамбоацараш а. Масала, укх шера цу гIулакха 77.8 эзар сома маьха балхаш де дош леннадар газовикаша. Шу дика дIадоладаьдар цар: шозза лаьгIъеннаяр заводера авареш, тоадаьдар цхьадола компрессораши. Кастта юхадала доладелар гIулакх, кIезигагIа теркам тIаухийтар укхаза Iалам лорадара. Шу чакхдала кхо бутт совгIа бисача хана цу гIулакха дIахьахьожадаьча рузкъах 21 эзар сом пайда ца эцаш дус.

Кхоана — хьун болхлой ди

КАРЕЛЬСКИ АССР. Iамашка сурт гойташ йолча къаьначa хьуно, къаьнача дукха хIама дагадохийтача кхеран бердаша ше санна шпы доаца «Кивач» яхача заповедника тамашийна сурт оттаду. Из йиллай 1931 шера, цох тиллай цун территоре тIа йолча водопада цIи. «Кивач» кхоале йоаца Iилма лаборатори я. Шера хадданза фаунеи флореи дегIаахара закономерносташ гучаяхара, хьун боахам лелабара, Iилма лардаш оттаяра тIадерзадаь комплексни тохкамаш ду.

Керттера лесничий Александр Михайлович Бурлуцкийи цун 20 гIончеи фийла лораеш ба заповедни хьун «унахцIено». Цар фенологически зем боаккх, оакхаройи оалхазарийи учет лелаю, Iалама дневникови йоазув ду. Лесникий дехкар да мах баь варгвоаца из еза уголок эталонни хьисапе, ше юххьанца ма хиллара лораяр.

СУРТА ТIА: заповедни хьуна юкъе вала йиш яц чкъаьрий лувца цхаралашп чаьрахье кхувла жIалия долаш. «Кивач» керттера лесничий А. М. Бурлуцкий (аьттехьара вар) хьунагIа боагIача «бицлуча наха» из дуккхаза хьалхадаха дезаш хул.

С. МАЙСТЕРМАНА сурт. ТАСС фотохроника.

ЦIЕЙНА НАКЪАДОАГIАШ

Тхоай профессиональни цIей дездеча укх деношка дагаух тхона, хьунахошта: мишта яьхай-хьох ширача ханашка хьунаш цхьаккха да воацаш, дIадеш Iунал доацаш. Цхьабараша аргда: дуккха паргIатагIа хиннай уж, аьнна. ПаргIатагIа-м хиннай. ТIаккха саг хьакхелчахьа царна детталу латта дагарч, хьекха херхаш, са даккха ца бута цун дай — оакхарий? ТIаккха паргIата хиннад ала йиш йий цун вахар?

Хиннадац. ХIанз а дац. Шийна хало хуле а нанас ший берашта мо вайна гIулакх деш, вай пишкаш йоагаеш, ий рузкъах вай ца къоастаде хьаяхькай хьунаш. Тахана-м салаIийтача мегаргдар царга.

Из дага долаш ду оаха тхоай Наьсарерча хьунашка хьадер, из дагадолаш тоха гIерт тхо цох оахош тохаш дола кулг. Дагараша тха хьунаш мукъа йита дукха ха я. Газа сигала беса алаш доаг юрташкарча наьха пишкашчу. Наггахьавар мара водац хьунагIа диг хаьнделле. Из а дукхагIдолча даькъе доа бе, е йийца карт е саьргаш даха мара водац цига.

Тхона а аттагIа да хьу лорае а из ебае а. ХьалхагIа хьу тийда моттигаш йоассалора. Цудухьа, хIанз а дукха нийслу уж хьуна юкъе а цун йистошка а. Цу мо долча доакъошка къона гаьнаш дIа а йогIаш, хьуна сурт-сибат, цун экологически хьал толха ца далийта гIерт тхо. Хьалха дIанхач шерашка йийнар йоацаш, духхьала укх 12-ча пятилетка чуйоагIача юкъа оаха дIайийнай 260 гектар керда хьу. Цох укх шера — 80 гектар. ХIаьта тишъеннача, къаеннача гаьнех хьу цIенъеш араяьхай 12.568 кубометр отходаш (царех укх шера 8 бетта — 3224 кубометр — планал дукхагIа.

ДIаккхувсац оаха уж отходаш. Пайда бу. ДIабахача 8 бетта 803 эзар сом ахча Iоадир оаха. Наха эша хIамаш царех хьаеш цехаш я тха. Хоза яь дагарий, белий, гоний Iежараш, дулх оата улгаш, гударгаш, со млелабу яьшкаш, хьажкIий тускараш, кхыйола дукха хIамаш ю оаха царех.

ЦIей дездеш ловцаш даха, хозача дешашца хоастабе мегаргболаш дукха ба тха хьунахошта юкъе. Къаьстта ала лов сона, хийцца перестройкаца гIа боахача тхоай къахьегама маякех. Уж ба Станочникаш Н. Дзейтов, трактористаш Б. Додов, А. Курскиев, В. Лунев, А. Боков; хьу йоIараш Я. Куницкий, М. Матиев, къона гаьнаш дIаювш бола З. Касакова, Л. Картоева, яьшкаш ю Г. Мусиева, Т. Евлоева, Ф. Суктыгова, кхыбараш.

Атта дац хьунашкара балхаш. Чоалхане механизмаш, тIоадал, ареш, аьлеш... ХIаьта а саг лозаваь, чов хинна моттиг нийсъеннаяц хIанзалца тха хьунашка. Оаха доаккхал ду цунах. Зехьа бовц оаха цу хьакъехьа беш бола профилактически болх.

Теркам тIалоаттабу оаха рузкъа лорадара, цун кхом бара. 8 бетта 1 тонн 300 килограмм солярка кходаьд оаха. Цу юкъа кхояьй 5.8 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, тонн совгIа бензин.

Балха овсарле лакхъяра, продукце дикал айяра чIоагI ановкъостал ду тхона, цIаккха лаьгI ца йолийташ социалистически яхь производственни юкъе оаха кхувларах, цун сий оаха ца дожийтарах. Хозрасчет, самофинансировани яле а. цун сийн байта йиш яц. ХIара бетта яхьа итогаш ю оаха цIенхаштта уйла тIаяхийте кийчо а еш. ЦIен Iаьржеи — ши улг да тха подразделеней, коллективай, къаьсткъаьстача наьха хьокхамаш дIаяздеш. Тхона гучабаьннаб цу гIулакха низ. Дика Iадкъ тIехьабусарашта «Iаьржа» улг. Хьалхарча ах шера а хIанз а цIеча улга тIара дIа ца йоалаш, хьалхара моттигаш дIа ца хецаш хьайоагIа дахчах хаIмаш еча цеха коллектив (начальник Ю. Евлоев). ДIа-хьа тела цIе байракх а цунга я. хьалхара премеш а цо дIаийю.

Нитта къахьегаш накъабаьхкаб-кх шоай «Хьуна болхлочун денна» тха хьунахой.

Х. ЦЕЧОЕВ,
Наьсарерча хьуна боахама керттера инженер.

Нов. А. М. ТИМЧЕНКОНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Дуккхача шерашка партийни а советски а органашка беркате болх барахи общественни балха юкъе хьинаре дакъалацарахи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Тимченко** Александр Михайловича — Шелковской района тIемеи къахьегамеи ветераний Совета председатела.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 ш. 14 сентябрь.

Парторганизацешка—отчеташи хоржамаши

ГУЧЧАХЬАРА КЪАМАЬЛ

— КПСС XXVII съездей цул тІехьагІа хиннача парте пленумийн решенеш кулге а лувцаш, тха коллективо хоадам боллаш дола толамаш даьхад, — аьлар шоай хиннача отчетно - хоржамий собране «Назраньгаз» ЭПУ партийни организаце секретара М. Шибилова.

— Газоснабжене план кхоачашъяьй. Ши эзари ах эзари метр йІаьха йола газопровод толаме чакхъяьккхай. Баха нах сетевой а коачача а газаца Іалашбара дикка гІо деш йола технически кабинет хьаьяьй.

Ший доклада тІа М. Шибилова иштта белгалдаьккхар цхьадола кхоачамбоацараши динза дисараши.

— Эшаш йолча оатхалашца во Іалашдеш хиларо юхатетт газ чуйиллара балхаш. ХІаьта газах боагІа мах бахача наха хьа ца луш хиларо ка ехк тха, ахча ца хилча, цхьаккха а хьадулац, къахьегама дисциплина телхаеш моттигаш а нийслу,— йоахар секретара.

Шоашта тІаьхка партийни порученеш лерттІа кхоачаш ца еча къаьсттача коммунистех а дийцар собране.

Ше къамаьл деш, баьккхача толамы критически мах хоадабир «Назраньрайгаза» начальника Э. Хашагульгова.

— Аз укх коллектива кулгалду берригаш а ши бутт мара бац. Во вІаштІехьбаьккха ба укхаза профсоюзни организаце болх. Укх шин бетта цкъа а собрани хиннаяц. Практически йоацаш я социалистически яхь. Бахача наха пхи бІаь эзар сом совгІа дебеторски. декхар тІахиларо хьахьокх болх бехктокхаме лелабаь ца хилар. ЦІенхаштта бехктокхаме оза беза декхар тІа дараш. Газ законагІа ца йоагІаш чуйийхка моттигаш а я, из вай бехк ба, тІахьожам ца хилар да из.

ЦаІ бехктокхаме оза хьо мавеллинге а, цу сахьате. КПСС райкомера е райнсполкомера телефонаш хьаетта йолалу, тІаккха цхьаккха а ца деш, дита дезаш хул деррига а ше долчча. Уж деррига а кхоачамбоацараш партийни собранешка дувца, дІадахара наькъаш лаха деза. ТІаккха мара балха тІа аьттув баргбац.

Шоаш къамаьлаш деш, коммунисташа К. Тутаевас, Х. Мерешкова белгалдаьккхар запасной оатхалашца, транспортаца организаци во Іалашъеш хилар. «Ерригача района лаьрхІа аварийни служба цхьа машен мара яц горгазе, цу гІулакхо дикка баргал етт цу служба балха», —йоахар цар. Иштта теркам тІабахийтар перестройка сихъяра, коллектива балха тІара экономически хьокхамаш лакхдара коммунистий бехктокхам айбе безаш хилара.

Собране соцам тІанийцар белгалдаьха кхоачамбоацараш дІадахара тІаберзабаь.

Партийни организаце секретаралла юха а М. Шибилов хержар.

У. САПРАЛИЕВ.

ТОЛАМАШ

Парте XXVII съездон дукха ха йоацаш хиннача XIX Ерригсоюзни партийни конференцеси дІа ма деххара, шоай хьинар кхо ца деш, халкъа боахама мовхьаш дІа-хьа кхьахьара 12-ча пятилетка кхоалагІча шера паччахьалкхен план тІехдика кхоачашъе гІерташ къахьегаш ба Нохч-ГІалгІайчен «Чечингавтотранс» яхача производственни объединенена чуйоагІача № 1570 йолча автоколонна болхлой.

Укх шера хьалхарча ялх бетта шу предприятена карагІдаьннад къахьегама овсарле дикка лакхъе. Цхьан сага къахьегамах эцаш бола пайда планагІа 2047 сом хила безача, 2339 сом ба. Вешта аьлча, цхьан сага балха овсарле 114,3 процентага кхоачаш я. Цу юкъа планал совгІа 145,3 эзар сом цІена пайда баьб. Из хьокхам 112,9 процент ба.

Предприяте уж толамаш доахача лоархІаме дакъа лаьцад коммуниста Азуев Саид-Хьасана кулгалдеча № 2 йолча автоотрядо. Мишта карагІдаьннад шоана кердача экономически хьалашка иштта дика болх бе, аьнна, шийга даьча хаттара жоп луш новкъоста С. Азуева аьлар:

— ХІанз дувцаш санна атта дацар юххьанца. Ховш ма хиллара, ер шу оаха дІадоладир кердача паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча Закона ларда тІа. Цу ЗаконагІа тха балха тІа керттеръяр хозрасчет я. Из юкъейоалае атта дацар. Дукха кхетамен организационни болх бе бийзар отряда. Керда къахьегама хьалаш кхета ца деш хьакимаша а керттерча специалисташа а цхьацца гІалаташ дора. ГІалаташ дувлар согара а. ХІаьта из Іатиъар шоферашта, ремонтникашта. Хала дар производстве мел хулаш латтача хувцамех тхоаш кхета а, цул тІехьагІа тхоашта ховчох уж дІакхетабе а. Кердачун тІехьа даим къовсам лоаттабе безаш хулар. Иштта да вахаро дІалехар.

Кхетаде хала дац цо дувцар. ЦІаккха хиннадац кердачоа никъ билла атта, хІана аьлча, тахканза, довзанза хуландаь цун довкъаш. Ер дешаш доагІаш да вай мехка тахан дегІайоагІаш, низах чІоагІлуш, социальни тІоанашка кІоарглуш йоагІача перестройкана.

С. Азуева кулгалдеча коллективе къахьегаш ба тайп-тайпарча къамех бола нах, дукхагІча даькъе кагирхой а болаш. Цох майрра ала йиш я интернациональни коллектив, аьнна. Цхьа барт болаш, шоайла эшача моттиге гІо новкъостал деш къахьег цар. Царех ба гІалгІай Зурабов Іалихан, Тангиев Бахьаудин, Вельхиев Іалихан, нохчий Сардалов Ахьмад, Саламов Іумар, эрсий Гамунов Петр, Серебрянников Геннадий, кхыбараш.

Аьттув баргбий автоколонна коллектива укх шера план ханнахьа кхоачашъе, аьнна, нийса деннача хаттара жоп луш, цу предприяте начальника заместитела Коригов Іалихан йоах:

— Карарча шера план оаха кхоачашъергья йиллача ханал хьалха. ЛерхІачогІа, из хургда декабрь бетта тІеххьарча реношка. Укх шера планал совгІа тха дІа-хьа бахьа аьттув баргба 60—70 эзар тонн мовхьаш. Иштта да оаха ер шу дІадолалуш тІанийца социалистически декхараш а.

Теша дог доагІа цу бІубеннача коллективо шоашта тІанийца уж декхараш тІехдика кхоачашдергхиларах, хІана аьлча, из кхоачашдара мел эшар укхаза долаш доландаь.

Я. КАРТОЕВ.

Керта тІа тулладу а мерех хьекха а тайп-тайпара йовлакхаш, берий ловзорташ, бе-бе тІормеш, кхыдола кагий товараш шоашта эшаш хилча, уж эца тика тІа болх нах. Шеррача ассортиментагІа дола уж товараш шортта да укхаза, дукхагІдараш наьха бІарг хьоасташ а шоашка безам боллийташ а да. ХІаьта малав из дегагІозале наха еш вар?

Цу хаттара жоп далар духьа гаьна ваха везац. Грознерча художественни промыслай производственни объединене нийсвеннача бІаргагургда уж деррига хоза товараш, бовзаргба цу предприяте къахьегаш бола, хьинар дола болхлой.

Объединене йоккхагІчарех лоархІача, Ибрагимов Руслана кулгалдеча цхьоалагІча цехе хьалхалаттарех ба цеха технолог Нагоева Хьанифаи запарщица Гетагажева Марьями. Каст-каста цхьана бІаргаго йиш я уж ши кхалсаг. Марьяма болх бу ши шу мара дац, цудухьа Хьанифас де доагІа гІо ду цунна балха къайленаш, специфика, хьалха латта методаш дикагІа а кІоаргагІа а караерзае. ХІаьта ший хьехамчас деш дола хьехамаш дика дІаэцача Марьяма цхьа ди дІадахийтац 20—40 процент ший сменни нормаш тІеххкоачаш ца еш. Балха, хьадеча кІадан дикал, царна тІа дехкача сурттий хозал — из да цо керттера лерхІаш дар.

Кийча продукци хоза вІашагІ а елла, дІаоттае еза. Уж декхараш кхоачашдераш ба цехкома член Громозда Галина керте латта упаковщикаш. Ше болх беча 20 шерах диъ дІаденнад Галинас предприятена. Йоккха юкъ яц из, бакъда ший сий даккха, наха лоархІаш хила, царца дувца, хьинареча къахьегама уж оарцагІбаха низ кхаьчаб къонача бригадира.

КІадах хьаеча моллагІча хІаманна йистошка гІолла ло баккха беза. Нийса хила беза из. Уж декхараш кхоачашдеш я оверловщица Тембулатова Юлия. Пхи шу да цо предприяте болх бу. Цу юкъа дика толамаш даха а юкъарча вахаре хьинаре дакъа лаца а аьттув баьнаб Юлияй. Из я цеха халкъа тІахьожама группа член. Сийлен грамоташ, премеш луш. баркал оалаш дукхаза белгалбаьхаб цун хьаьнала болх. Къаьстта ала деза кхы цхьан хІамах. Тембулатовгlар бІарчча династи я укхаза къахьегаш. Юлияй воккхагІвола воша болх беш ва сбыта отдела товаровед а волаш, хІаьта даьвоша Іусам корашта кизгаш деттар ва.

Лакхе вай цІераш яьхачар санна, хьинаре къахьегачарех дувцаш, эггара хьалха цІераш йоах объединене партбюро секретара Хатуев Оалхазара накатчицай Гесс Лидияй, Юнусова Яхий, оверловщицай Ипполитова Рансай, Албакова Людай, Хатуева Розай, Дворецкая Валентинай, иштта дуккха кхыбарий.

СУРТАШ ТІА: 1. Запарщица М. Гетагажеваи цеха технолог Хь. Нагоеваи балхах дагабоалаш латт; 2. упаковщиккий бригадир Г. Громозда; 3. хьалхалатта къона оверловщица Ю. Тембулатова.

Р. АУШЕВА сурташ.

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совета Президиума аргІанара заседани хилар. 1988-ча шера Іалам лорадара гІулакхашца а Іалам лорадара гІулакхаш кхоачшадарца а кхоачамбоацараш хилара хьакъехьа дола дош дийцар. Белгалдаьккхадар, готтаведомственни подход хиларах, кхоачашъеча кхаьчача проблемашта комплексни доал ца дарах, финансови материальни ресурсаш ший ханнахьа дІа а хьожаяь, царех эффективни пайда ца эцарах Іалам лорадара дешашца цІенхаштта кхоачамбоацараш хинна хилар.

1988-ча шера хьалхарча ах шера Іалама ресурсаш лорае а царех дикагІа долчча тайпара пайда эца а планах дІадахийта хьожадаьча 8,9 миллион сом ахчах 2,5 миллион е 28 процент мара ахча дІадахийтадац, цунца «Грознефть» производственни объединене 25 процент, «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене 44 процент, Гудермесски биохимически заводо 27 процент, НГІАССР Министрий Советерча УКС-о 24 процент, НГІАССР Госагропромо 32 процент. Кхыметтел лаьттана культиваци яр тоадара хьожадаьча лоадам боацаш долча рузкъах а кхоачам боллаш пайда эцац «Грознефть» объединене. Меггане а мегаргбоацаш болх бу мехкдаьтта заводий факельни боахамо.

Экологически во хьал латташ хиларах долча бахьанех цаІ да, арахецаш йолча продукце единицага дІайохийташ йола Іалама ресурсаш, бийдал, материалаш, энерги кхоачам хиллал утилицаци е технологически производство эргаьккха тоаяра наькъаца отходаш кІезиг ца яр а. Дуккхача предприятешка («Грознефтеоргсинтез» объединене, «Терек» ПМДО, цементни заводе, Грозненски биохимически заводе, НГІАССР Госагропроме, «Красный Молот» заводе) выбросаши стокаши зуламе йоацаш хилийта юкъейоаккха оборудовни а технологи а эргаьккха тоаяр ледара дІа а хьу, из дикача хьал тІа а лелаяц, цунга квалифицированни болх а байтац.

Заседане белгалдаьккхар, республика автопредприятешка автомобилаша аракхувсаш йолча газа токсичноста тохкам беш йола контрольно - регулировочни пункташ вІаштІехьъяхара болх ледара дІахьош хилар бахьан долаш парках 70 процентага дІакхоачаш йола автомобилаш аракхувсаш йолча газашца нормал совгІа зуламе вещесташ а йолаш болх беш хилар. КІезигагІа токсичность хургйола доагор доагадергдолаш автомобилаш хулийталга меллашха дІахьу.

Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совета теркам тІабахийтаб министерствай, паччахьалкхен комитетий, предприятей, горисполкомий. Іалам лораде аьнна 1988-ча шера белгалдаьха гІулакхаш кхоачашделга Іалашде дезаш хилара а цу гІулакха хьожадаьча дерригача ахчах бизза пайда эца безаш хилара а. НГІАССР Госкомприродаца \ барт а болаш, экологически керттера дешаш кхоачашдара а уж кхоачашделга Іалашдара а кхы тІа гІулакхаш кийчде деза.

Министрий Совета президиум хьежар, гражданаш тІаэцалга вІаштІехьдоаккхаш Нохч - ГІалгІай АССР унахцІено лораяра министерства балха хьакъехьа долча дешага. Белгалдаьккхар, парте XXVII съезда, КПСС XIX Ерригсоюзни конференце соцамаши, демократии гласности дІахо дегІайоалаярах бола республика партийни а советски а органий соцами кхоачаш а беш министерствас гражданаш тІанйбелга эргадаьккха тоадеш а цар предложенешка, заявленешка, жалобашка хьажара дикал лакхъеш а белгалбаьнна болх беш хилар. Гражданаш тІанйбу балха деношка санна, балха доацача деношка а, салоІача деношка а. Министерства кулгалхошей, керттерча специалисташей иштта нах бахача пункташка дІа а болхаш гражданаш тІанйбу.

Цунца цхьана белгалдаьккхар, гражданаш тІанйбелга доаггІача тайпара ца хилар. Теркам тІа ца бохийташ, безам боацаш, формально гражданаш тІанйбеш хІанз а дуккха моттигаш нийслу. Ший приказаши соцамаши кхоачашдой хьожаш кхоачам хиллал тохкам а бац, тІахьожам а лоаттабац министерствас. Гражданашка ладувгІаш бола болх бокъонца нийсбеш дола НГІАССР Минздрава коллеге цхьацца дарба деча учрежденешка дола приказаши соцамаши дІа ца кхоачаш а дус, цар чулоацам цхьацца болча керттерча лорашта ца бовзаш а бус. Гражданашка ладувгІара хьакъехьа болча балха тІа цІенхаштта кхоачамбоацараш да Шалински центральни, Курчалоевски районни, Аргунски городской больницашка. Граждананий дехарашка хьажа оттаяь ханаш телхаю дуккхача дарба деча учрежденеша.

Гражданаша яхачох дог ца лазаш, лакха уйла йолаш из теркал ца деш, харцахьа дарба деш, медицински гІо де ца туташ дуккха моттигаш я дарбан - профилактически учрежденешка. Цхьацца йолча больницашка, поликлиникашка антисанитари, бІеха я, дисциплина телхаю.

Министрий Совета президиумо декхарийла йир унахцІено лораяра министерство гражданашца беча балхацара кхоачамбоацараш юстара даха, из болх дІахо эргабаьккха тоабара де деза гІулакхаш кийчде а кхоачашде а, жалобаш язъяйташ дола бахьанаш юстара даха.

Министерствос, гражданий письмошцеи багагІа декхарцеи бу болх шийна кара йолча учрежденешка мишта латт хьожаш, хадданза тохкамаш де деза, кулгалхой отчеташка ладувгІа деза, бюрократизм, дІаяккха еза, къахьегамхоша яхачунга хьажара шерра гласность Іалашъе еза.

Министрий Совета президиум иштта хьежар бахархошкара доахан нйдеш а уж дІахо хьалкхедеш а закон толхадара хьакъехьарча дешага а, иштта кхыча дешашка а.

Арендин подряда— шерра никъ

ДЕХКЕ БАЬННАБАЦ

Аренда, арендатор, арендин мах... Дукха ха яц уж дешаш хезача вай дегІа тІара мос гІоттаж хинна. Уж дешаш хьадоаладора капиталистически мехкий вахарах дувцача хана. Из иштта дий хьажа гаьна ваха везац, кхоачам ба массехк шу хьалха лелаьдаьча политэкономе учебникаш дийшача.

Ма дарра аьлча, социалистически арендах дола йоазош атта корадоагІаргдац шоана. Дале а, тІа-тІа дукхагІа хулаш доагІа юртбоахама практикера цу хьакъехьара масалаш. Царех цхьанне адрес: «Урус - Мартановская» яха коа тІара оалхазараш леладу фабрика. ХьалхагІа укхаза ца еш «эргалонаш» яцар — юкъейоалаьяр коллективни подряд, къахьегама структура хийцар, бригадираш хержалга оттадаьдар, птичникаш дезала подряда хьисапе лелае ловш болча нахага дІаеннаяр... Ала йиш яц, уж цхьаккха хайра доацаш яйра. аьнна. Цхьабакъда гІулакх ма дарра дувцаш хилча, бала беза аьнна хеттача бесса пайда балензар цар. ЧІоагІа мела айлора фабрике къахьегама овсарле. Цу хьале дагадехар фабрика администрацена птичникаш арендин хьисапе дІаялара дош.

— Кердача къахьегама формага довлача хана, тха цхьа уйла яр: предприяте арахеца продукци алсамъяккхари из хьаярга дІадодар лохдари, — яхаш дувц фабрика директора С-М. Амерходжаева. — ХІара звеноца даьча договора тІа из дош керттера дар.

ТІаккха малагІа хьалаш вІаштІехьдаьхад къахьегамхошта из иштта хилийта ра? Арендин подрядагІа болх беча коллективашта дІаеннай керттера фондаш: кІоригаш, кхийнаш, техника, дош деннад технически культурни Іалашо е. Цхьан дешаца аьлча, мел эша средсташ дІакхаьчай арендаторашка, бухгалтере царна лаьрххІа расходийн доходийн лицевой счеташ хьайийллай, чекови книжкаш дІаденнад.

Арендаторий алапи цар баьча балхахи паччахьалкхенга ехкача продукцехя тийша да. ХІаьта, планал совгІа яьккха продукци шоашта ловчча дІаяхийта бокъо йолаш ба уж.

Вокх оагІорахьара, декхараш тІанйцад шоашта арендатораша а. Масала, цхьан кхийчу 20 эзар гаргга кІоригаш лелае йоагІа. Уж хьалкхеяра 63 — 70 ди эш. Оттадаьча договоро дІадех, цу юкъа цхьа килограмм дулх даккхарга 3,7 доакъара единица мара дІа ца яхийтар. Дийнахьа хІара оалхазара тІакхета дозал 18,6 граммал кІезигагІа доацаш хила деза. Уж деррига декхараш кхоачашдича арендин звенона 10570 сом алапи лу. Къахьегама коллективо ший лоІамагІа дІа-хьа декъ из.

Планал совгІа йолча продукцех фу де мегаргда? Цох 70 процент яр арендатора ше маьхалъяккха йиш йолаш я. Шийна лой, цхьан центнерах 180 сом долаш фабрикага из дІадохха йиш йолаш ва из.

Цу хьалашка къахьега хІанзарчоа раьза хиннай йиъ звено. Уж цхьа дезал чубоагІаш я. Масала, Арсанукаев Сайт-Ахьмадаца болх бераш цун сесаги йишен ба, хІаьта Сантов Хасбекаца — сесаги воІи. Кхоаччара нах ба ИбрагимовгІар Бауден Іарбен кулгалдеча звеношка къахьегараш а.

ХІанзарчоа арендаторий производственни гІулакхех дувца хьалха да, аьнна, хет. Шоай гІулакхах вІаштІехь [illegible] хьалха [illegible] кийнуш мара бац уж. Цхьабакъда, [illegible] дехкебаьннабац уж цу никъ херда.

ХІанз а [illegible] арендин подрядах [illegible] кхоачашдеш [illegible]

С-М. ИСАРАЕВ.
Урус - Мартановски район.

Юрта сий—юртахочун сий

Эргалонашка сатувсаш ба нах

Укх шера 16 августе арадаьннача газета тІа оаха кепатехар «Юрта сий-юртахочун сий» яха статья. Цу тІа йицар яр Наьсарен районерча ТІой-юрта бахача наха шоай социальни хьал-таро, вахар тоадара балхах хьаІоаль опыт. Юртарча депутатий, активистий, боккхийча наьха хьалхаленца дукха эргалонаш яьй шоай юрта тІойюртахоша перестройка йолаелчахьа. Тайп - тайпара кооперативаш, социкультбыта объекташ хьал а еш дукха нах балха оттабаьб, хІанз кхы а болх бе керда моттигаш хургйола таронаш лохаш а ба. Лоацца аьлча, шоашта мел эшар дахьаш «Москвера поезд» ярга хьежаш а ца багІаш, шоашта дулур шоаш хьа а деш, шоай юрт хозъю цар, паргІатайоакх, йоахар цу статья тІа.

ТІаккха СурхотІарча наха фу ду цу хьакъехьа, мишта бах уж, фу уйлаш ю цар, фу къуал?

Іаламо цунна деннача сурт - сибатага диллача СурхотІелла хозагІа юрт яц раоне, кхыметтел вай ювца ТІой-юрт а. Лоамех оагІув а теха аханга кхачнаца хьунашка дІачу а яьна улл я. Цхьанахьа а яц укхаза миссел дукха эрияьнна гаьнаш а сомий бешамаш а.

Ваьъда, цига бахача наьха кулгаша хьаь хозал кхоьлла шоаш юрт я из. Цхьа Іаьмига памятник, е аламбекъа бетта а дагадохийтал кхоана тІехьенна шоай юрта революционни истори. Советий Іаьдал доаккхаш Граждански тІема шерашка СурхотІарча наха моастагІчоа духьале ен хинна денал могадеш ВЦИК-а енна грамота а архиве [illegible] юкъе ул.

Советий Іаьдал даьлчахьа социкультбыта объекташ ер яц ший, аьнна цу юрта [illegible] укх шера [illegible]

Кулгаш вІашка а дехна багІа ала йиш яц СурхотІарча нах. Шоай хур-могар хьа-м ду, цар шоаш бахача [illegible] Жагla [illegible] ТІой-юрт [illegible] хьаьлдергья йола. [illegible] ХІаьта а, [illegible]

мІараш хьакхар мо хІама мара дац из тахан хьаІайнача цар хьашташка диллача. ДІаяьннай «белхий» бича проблемаш кхоачаш еш хинна замаш. Таханарча проблемай масштабаш а эшарга хьажача тараяц хьалха хинначарна.

Во хьал долаш да хІанз укхаза юрта юкъе латта керттера тІий. Машина соца а йий, ше бокъонца тийшача мара цу тІа гІолла тІехавалац шофер. ХІаьта ши машина-м дІа-хьа шоайла тІехаьала шоферш. [illegible] сабар ца доІ. Ер лелагІа шу да из тоаде а шерде а проект оттаде.

Бахача нахага диллача ТІой-юртал дуккха йоккхагІа а СурхотІе. Цига, шоана да доагІе, вай цу статья тІа аьннача тайпара — 7620 саг вах, укхаза — 9300 саг вах.

ЦаІ из да. ШоллагІ - дар, ТІой-юртал райцентра гаьнагІа а улл из. ДІахо, нах дІа-хьа ахарга диллача а ТІой-юрт дукха аттагІча я. ХІана аьлча вай дувцача цу тайпара, шоай хача юрта хьабе болх хиларах ТІой-юртахой кІезигагІа

арабувла безаш хул шоай юртара. СурхотІа бахача дуккхача наьха гаьнна дІахьа аха беза шо-шоай балха моттигашка — г. Орджоникидзе, Назране, Карабулаке, кхычахьа. Статистикаца бакъдергда вай уж дешаш. Таханарча дийнахьа 2169 саг болх беш ва СурхотІа бахача нахах (болх бе ха яраши могараши-м дуккха дукхагІа ба. Вай бувцараш— хІанз чухь а ара а къахьегаш бараш ба). Царех 400 саг «Маяк» совхозе болх беш ва. КІезига нах — юртарча [illegible] моттигашка а ба. [illegible]

ТІаккха фу эш хІара дийнахьа юртара балха дІа безача наха эггара хьалха? Транспорт. Къел я укхаза цу гІулакха а. Хала хьувз нах [illegible] транспорта балха дІа-юха кхача гІерташ. Массехк шера ла [illegible] инстанцешка гІой дехар а даь «СурхотІен-Орджоникидзен» мяха авто-

бусни маршрут хьаеллийтаяр шоашта цига бахача наха. Цу маршрутах Назранерча АТП автобус СурхотІа дІачу а яха мара г. Орджоникидзе яха бокъо йолаш яцар. Бакъда, цхьан юккъа мара цу гІулакхаца сурхотІархой дог хьастанзар шофераша. Грозне уха автобус а яр дийнахьа цкъа мукъагІа СурхотІа «чуотта» езаш. Из а цига гуш яц. Фу дергда ца ховш йиш еха хьувз нах. ХІама халац райисполкоме а республика автотранспорта управлене а ухийтача [illegible]

Хина а къе я из лоаман юрт. 30 шу хьалха лаьттах [illegible] турбаш [illegible] ЦІеношка хьачудоагІачул дуккха дукхагІа хий дов латт Іочуухаш а [illegible]

Наха хьунагІара дахча доагаду хьалха мо. Дукха ха я газ шоай юрта [illegible] хьежаш, [illegible] сатувсаш.

ВІалла тоалуш дац укхаза унахцІено лорам. Дукха ха хьалха «ХІанзарчоа» аьнна [illegible] укхазара медпункт. Массехк шу хьалха [illegible]

керда медпункт укх шера юххера а хьалъяь яьлча боккха кхаъ хиннабар наха. ХІаьта а гаьнадалензар цар гІадбахар. Медпункта болхалой хьалха, мо цу «бунчу» боахк, кхыметтел хьавенача унахочоа лерттІа гІулакх де а вІаштІехь ца доалаш. ХІаьта цунна юхxе хьалъяь из керда гІишло чІегаш а теха къайла латт. Фу хиннад? ХІама хиннадац, из хьалъе проект оттаяьрий корта ца хинналга мара. Цига ма е из яхаш юртахоша даь дехар а сага дІахазанзар. Бахьан фуд аьлча—чуккхийттача метте хьалъяьй из. Лакхе гІолла бодача наькъага хьалтІакхоач цун тхов. МагІа айеннача моттигашкара а наькъашкара Іо мел доагІа догІан хий еррига ше яхьаш йола нувхаш а тІехь хийцце [illegible] Корашка [illegible]

баш леладе бокъо еннай — дажа моттиг яц.

ХІаьта бувзам... Тхо цига долча дийнахьа, шоайла телефон дІа-хьа тоха йиш йоацаш хьийзар юртсовета председатель М. Аушеви «Маяк» совхоза директор М. Кодзоеви (цхьана я совхоза а юрта совета а контораш). Назране-м мича тохалора укхазара телефон. Райисполкомера машинаца саг вейтавар СурхотІа — цу шиннега совещане Іодувла йоах, аьнна. Телефон хьатохаеннаяцар райисполкомера.

— Сона дага доагІа, — аьлар воккхача саго, укхаза хьалха хьехархо хиннача Долгиев ГІолмарзий Суламбика, — 30-ча шерашка цхьа йоккха Іаьржа телефона аппарат латтар юртсовета. [illegible]

[illegible]

М. ЗАНГИЕВ,
М. МУТАЛИЕВ,
тха собкораш.

Ерригсоюзни переписа накъадолхаш

ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪА ГIУЛАКХ

ГаргагIорташ латт бахача наьха Ерригсоюзни перепись хургйола ха. Из хургья 1989 шера 12 январе денз 19 январага кхаччалца йолча хана. Итт шера цкъа ю из. Перепись мехка хула йоккха событи я, боккха политически халкъа боахамен лоархIам а болаш. Хургйолча переписага хьашт долаш хьеж нах, цун сведенеш эш дIахо йодача хана мохк социально-экономически дегIаахарен халкъа вахара хьал тоадарен планаш оттаяра.

Мехка массанахьа а санна, Нохч-ГIалгIайчене а цу ерригача паччахьалкхени дерригача халкъен гIулакха кийчо еш календарни плана тIа оттадаь геттара доккхий гIулакхаш даьд укх дIадахача шин шера. ХIанз бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра еш йола кийчо чакхйоалаш латт, кийчон тIехьара балхаш ду. ХIаьта а перепись дIайолаялалехьа дукха чоалханен бехктокхамен организационни декхараш да кхоачашде дезаш.

Республика районашкен городашкен оттаьча а чIоагIъьча а организационни планашца къоастаьй переписа кулгалдечен дуккхача наха йолчен кадрай лимиташ. Уж ба 1989 шера хургйолча бахача наьха Ерригсоюзни переписа переписной отделий начальникаш, цар гIончий, инструктораш — контролераш, счетчикаш, республике берригаш а 6 эзар саг гаргга хургба уж. Уж хержа а, Iомабаь а, шоаш болх бергболча моттигашка чIоагIбаь а ба. Дерригача халкъа юкъара гIулакх — бахача наьха перепись толаме чакхъяккхара деш да. Переписа итогаш дика-во хилар тийша да перепись яра гIулакх тIадиллача хIара дезала, республика, мехка анкета объективни оттаярах.

Переписа болхлой кандидатураш хьахаржара а персональни чIоагIъяра а бехктокхаме декхар кхоачашделга тIадиллад халкъа депутатий Советий исполкомашген цар 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра новкъостал дара йолча комиссештен.

Из боккхача бехктокхама паччахьалкхен юкъара гIулакх дIадахьара шерра гласность йолаш дувцаш кандидатураш оттаеш шоай коллективашкара эггара дикагIа мегаргбола болхлой къоастабара йоанхо е еза республика министерствай, ведомствай предприятей, организацей кулгалхоша.

Чоалхане а чIоаггIа йиза а я бахача наьха перепись яра программа, переписной листа бланкаш практически дIаязъяра дIадехараш доккхий да. Цудухьа къахьегама коллективаша цу балха могабе беза образованни, исполнительни, бехктокхаме бола новкъостий, экономически реформа кердача хьалашка болх беча наьха дукхал цIенхаштта хиланза яргйоацаш оттаяь яле а. Из хIама теркалдаьд СССР правительствас 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись ю доакъашхой дIаязбарен уж шоай балха цу хана тIерабахарен деша хьакъехьара соцам беш.

Бахача наьха перепись яра кулгалдарен дуккхача наха юкъе болх барен кадраш хьахаржара а чIоагIъяра а этапни ханаш оттаяьй РСФСР-ен Нохч-ГIалгIай АССР-ен Министрий Советий доаггIаш долча соцамаш тIа а. Масала, переписной отделий заведующеши цар гIончийн хьахержа хила беза укх шера сентябре, 1 октябрь тIакхачалехьа рай (гор) исполкомаша чIоагIбе а беза, хIаьта инструкторaш — контролераш, счетчикаш 1988 шера 15 ноябрь тIакхачалехьа.

Наьха Ерригсоюзни перепись яра дуккха йола кадраш юкъеозаш цар бер паччахьалкхен общественни болх а лоархIаш цар керттерча балха тIа доагIа алапи (дешаш хилар а юкъеозаш) дизза дIалургдолаш оттадаьд СССР Министрий Совета соцам тIа 21-негара 58 балха денага кхаччалца йолча хана. Бахача наьха Ерригсоюзни перепись еча юкъе дакъа лоацача берригача наха СССР Госкомстата бюджетера кхы тIа ахча а лургда.

Вай республика еррига территори хIара района, города доазонашка 98 переписной отделашта йиикъа я, царна керте латт заведующеши цар гIончийи. Переписной отделаш шоай аргIана 739 инструкторски 3100 счетнии участкашта йиикъа я. Царел совгIа переписа 500 гаргга болхло хургва баха нах больницашка, санаторешка, салоIача цIеношка, интернаташка, гостиницашка, вокзалашка, поездашка, аэропорташка, кхыча моттигашка нах дIаязбеш.

Из деш лоархIаме декхар тIадож статистика органашта, переписа новкъостал дара районнии городскойи комиссешта. Цар цIенхаштта вIашагIтоха еза перепись яра массови кадрай группаш, уж Iомае еза Госкомстата программагIа, 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра инструкторскии счетнии участке беча балха кийчбе беза.

Белгалдаккха деза СССР Министрий Совето 1988 шера 11 февралерча соцам тIа вIалла могийташ дац предприятейи учрежденейи кулгалхошта халкъа депутатий Советий исполкомаша бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра чIоагIбаь а Iомабаь а бола нах перепись чакхъяллалцен цун материалаш дIачуяллалцен кхычарца хувца. Цо белгалдоаккх бахача наьха перепись яра кадраш чIоагIъяран Iомаяран уж къоастаеча хана цIенхашттан бехктокхамен хила дезилга. Укхаза берига оагIув лаца беза республика районий, городий, партийни, советски, общественни органаша деча новкъостална.

ХIанз республика министерствайи ведомствайи общественни организацеша, производственни объединенеша, организацеша, учрежденеша соцамаш, решенешаьй, приказаш техад цу гIулакха, республике бахача наьха хургйолча переписана кийчо яран из дIаяхьаран новкъостал дергдолаш а хьинаре дакъа лоацаргдола а хьальда гIулакхаш де оттадаьд.

Профсоюзий Нохч-ГIалгIай областной Совето шийн соцамашца профсоюзий беррига членаш тIахьех 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра юкъе хьинаре дакъа лацара, из кийчъеча а толаме дIаяхьара а юкъе хьинаре дакъа лацара. Из дараш тIахьех кагинохой, ВЛКСМ областной комитет, къахьегамен тIемен ветеранийн Совето могаду боккхача наха низ кхоачаргIа новкъостал де. Цу тайпара решенеш яьй министерствашен ведомствашен, цар деча практически гIулакхаша новкъостал ду республике бахача наьха хургйола перепись толаме кийчъяра.

1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кулгалду кадраш хьахоржаши чIоагIъеши дикагIа болх бу республика Гудермесски, Назрановски, Шалински, Наурски, Урус-Мартановски, Ножай-Юртовски районашка. Цу районашка бахача наьха перепись яра статистика районни отделий начальникий заместителалла чIоагIбаьб районий бехктокхаме болхлой, керттерча даькъе лакхера образовани йола нах. ДIаяхача хана бахача наьха переписаш еца дакъа лоацаш хиннараш е 1985 шера бахача наьха цхьан ханна доккхий социально-демографически тохкамаш даь организатораш. Уж нах кхаь беттан ах беттан шоай керттерча балхах мукъабовлийт, уж керте овтт районашкарча переписной отделашта, цар болх вIаштIехьа а боакх. Уж хила беза гIулакх довзаш, доагIар хьадеха ховш бола специалисташ, дика организатораш.

Из иштта дале а, халкъа депутатий Советий рай(гор) исполкомашта, перепись яра новкъостал деча цар комиссешта, статистика моттигерча органашта хIанз а нийслу паччахьалкхен юкъарча, халкъа юкъарча гIулакхаца ведомственни уйла йола моттигаш.

Масала, переписа кулгалдеш йола кадраш хьахаржарен чIогIъярен ханаш тувлайолийт Ачхой-Мартановски, Ведснски, Советски Надтеречни районашка, гор. МагIалбике, республика кхыча районашка. ЧIоагIа ловра переписной кадрашца беча балха цу районашка цIенхаштта теркам тIабахийтар.

Г. Грозне бахача наьха перепись яра предприятешкара, организацешкара, учрежденешкара 1800 саг тIеравакха везаргва. Хургйола бахача наьха перепись дIаяхьара, паччахьалкхен юкъара декхар долга кхета а деш, дуккхача къахьегама коллективаша, цар партийни, комсомольски, профсоюзни вожакаша тешамегIа бола шоай викалаш къестабу. Исполнительни советски органий предложенеш дика тIаэц города вузий, техникумий, ПТУ педагогий, юкъерча дешара школай хьехархой, ИТР, гIулакхерча наьха, студентай коллективаша.

Бакъда, цхьаболча боахамий кулгалхоша шоай коллективашкара перепись яра къестабу из дара кхоачамбола образовани йоаца, къабенна, иштта цу тайпара бола нах, е вIалла къоаста а бац цу гIулакха.

Халахете а, иштта организацеш я городе. Цар ма доаггIара кхетадац шоашта хьалхашка латта а СССР Министрий Совета соцам тIа оттадаь а декхар. Уж я «Грознефтехим» Iилма-производственни объединени, «Чечингражданпроект» институт, «Чечингушпромпроект» институт, Старопромысловски УБР, «Грознефтегеофизика» ПТО база, А. Шериповa цIерагIара Грозненски мехкдаьтта чакхдоаха завод, кхыяраш. Хетаргахьа цу организацешка ведомственни гIулакхаш доккха маIан долча паччахьалкхен юкъарча декхарел тIех лерхI.

Укхаза хьоаде доагIа В. И. Ленина аьнар: «... переписай гIулакх ведомственни гIулакх дац, республика гIулакх да, ерригача советски учрежденей гIулакх да» аьннад цо. Маярра из принцип я 1989 шера бахача наьха перепись кийчъярен дIахьярен организационни кIийлен тIара яр. Бахача наьха Ерригсоюзни перепись дерригача халкъа гIулакх да. Из да халкъа хьаштдолаш. Из иштта боккха политически лоархIам бола гIулакх а да.

1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо еш йола этап чакхйоалаш латт, из хьинаре а массе оагIорахьара а новкъостал де дезаш я, цу боккхача паччахьалкхен балха юкъе дизза дакъа лаца деза партийни, комсомольски, профсоюзни организацеша ерригача боахама органаша. Шеко яц из лоархIаме политически кампани республике дика чакхйоаккхаргхилара.

А. ТОЛУБАНОВ,
статистика республикански управлене начальника заместитель.

ВОЛЖСКИ АВТОЗАВОД: КЕРДА ТАРОНАШ

Шера 720 эзар машин арахецаш йола Волжски завод СССР-е эггара йоккхагIа а Европе шоллагIа а я. Укх гаргарча шерашка дизайна а, модана а, экологически нормашта а, пайдане халара а нйдархой хьашташ сихагIа кхоачаш а даь, дунен халкъашта юкъерча рынке шийн хьал лоархIам боллаш тоаде лерхIаш я из.

— ДIадахача шера гуйран йоккха Iилман - технически центр (НТЦ) хьалъе йолаьй Тольятте. Цун декхарех цаI — керда базовя моделаш кийчъяра ха лоцъяр, — йоах цу центра директора, «АвтоВАЗ» объединене генеральни директора заместитела В. Каданниковс. —Керда моделаш, эггара кIезигаIа хуле а, цун шин модификацеш хIара рынке а лерхI оаха. Укхазара гIулакх товарни бохама хьал рынке дIагойта гIертила хинна Iаш. Пхе шера цикло тарр, ду автомобильни хьаеча Iилман — технически прогресса эггара тIеххьара карагIдийннарех бизза пайда эца.

Заводе хьалъеш латтача Iилман-технически центра юкъе гIоргъя инженерни тохкам бу корпусаш, дизайн - центр, аэроклиматически акустически комплексаш, машинашта тохкам бара кийчо ю а опытно-промышленни производства а корпус. Тольяттена 50 километр гаьна хьаергъя дерригa дунен дIадехарашта жоп луш йола полигон. Из хьалъярга юкъара лаьрхIача дIагIоргда 420 миллион сом. Цох 83 миллион сом хьожадаьд Финлянде фирмаша гIо деш кхоачашдергдолча гIишлой-монтажни балхашта.

Доазол дехьара эцаргда не къаьстта оборудоване дакъа. ВАЗ-о доазол дехьа шийн продукци ехка хьашийча ахчах.

1992-ча шера, еррига центр йизза болх бе йолалийтача, ийс эзар сагал дукхаъ нах хургба цига болх беш. Коллектива кхоалгIа дакъа инженераш — исследователеш, дизайнерех, конструкторех, болхлоех хIанзле вIашагI а техад. Уж хIанз болабеннаб «ВАЗ-2110» яхача а «ВАЗ-2112» яхача а автомобилий а, хIаьта иштта «Нивая», «Окая» яхача автомобилашта тIехьа тIайоагIарий а керда конструкцеш кийчъе.

— ХIанз ВАЗ ше йохкача продукцел дукхагIа лицензи Iалашъеш я, — йоах «АвтоВАЗ» объединене керттерча конструктора Г. Мирзоевс. — Цхьабакъда, Iилма - технически центр хьалъяь яьлча из хьал хувцалургда. Къаьстта шоай идеяшца дикагIа йола моделаш кийчъе лерхIаш я цун коллектив. Цунна а доазол дехьарча керттерча фирмай учу тайпа йолча центраца цхьатарра бокъо а йолаш. Цхьана хьаьна кара хьаел цетро вIашагIтехача Iилмани инженерни потенциало а цун исследовательски балл.

ПОПОВ Борис, АПН.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

СЕУЛ. Ер а ер санна дола традиционни парусни кемаш а леларгда яхьаш йолча хана XXIV Олимпийски ловзарий столице.

АП-ТАСС телефото.

ООН: КЕРДА ПЕРСПЕКТИВАШ

ХIанз хургйола ВIашагIкхийттача Къамий Организаце Генеральни Ассамблея 43 сесси ООН хьахиннача хана денз хиннарех эггара беркате хила мег: иштта лакхъеннай цун таронаш политически климат глобальни йIоахъялар бахьан долаш. Цхьадолча даькъе цох лаьца дийцар «Конфронтацера диалогага довлар» яхача, дукха ха йоацаш араяьннача шийн статья тIа КНР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра Цянь Цичэна. Цунна хетачогIа цунга довларо тешал ду «керда исторически течени» хьахилара; цо лоархIаме моттиг лоац советско-американски гIулакхаш тоадеча.

Малхбоаленен малхбузенен юкъера конфронтаци дIаяккхара, къаьстта аьлча, толамаш даьхар, идеологически хьалхе дагадеха хIама а доацаш кердача политически уйлан кIийлен тIа кхетаме вIаши товргдолаш СССР-о хьинаре даьча гIулакхаша. Бакъда уж даха йиш яцар, нагахьа санна шийн хьалхарча позицега юхахьежаецаре, кхетамеча уйланца накъаена ецаре, ядерни катастрофа ена хьатIакарчара кхерам хьатIаоттарагIа дунен халкъашта юкъера сообщество духьал хьайна ецаре. ТIехьтIехьа дукхагIа кхетадеш да керттера дар — ядерни-космически замалахьа адамаш шоаш дийна дисара дош оттадар.

РСМД-ах долча договоро, переговорех даьннача кхыча беркато хьадийллад региональни кхераме шодамаш хьадастара наькъаш. Царех доашхаш дувца безам ба са.

Шу хьалха, 1987 шера 17 сентябре «Правда» газета тIа араяьнна М. С. Горбачева «Долашдари дунен кхерамзлен гарантеши» яха статья язъяьяр ООН Генеральни Ассамблея 42-сессе балхах лаьца. Цу тIа дувцар цу организаце дунен гIулакхашта юкъе доккхагIа дакъа лацара перспектива йолаш советски оагIонна хетар. Къаьстта аьлча, цу тIа йоалайора региональни кхерамзлен гаранте хулалургьяр Кхерамзлен Совета массазарча членех, яха идея. Шоай оагIонгахьара цар низ юкъебоалабергбоацаш е низаца кхерам тIаоттабергбоацаш, тIемца гуччахьа кхыча мехка тIагIоргбоацаш декхар тIаэцаргдар.

Сона хетачогIа цу лостаме хьалхара гIа хIанзле а боаккхаш ба. Из, масала, СССР-и США-и гаранташ а йолаш Афганистана хьакъехьа яь женевски соглашенеш я. Белгалдоаккхаш да шинна а «тIехйолча паччахьалкхено» Африка Къулбехьера, дунен тIарча кхыча районашкара ира этта хьалаш дIадоахаш деш дар. Иштта вIаши цхьана деча гIулакхо хIанзле а аттача боаккх ООН болх, лакхъю цун Кхерамзлен Совета эффективность. Низ болаш йоагIа Иранаи Иракаи юкъе чIоагIа машар оттабе, Къулбехьен-Малхбузен Африка проблемаш къоастае, Марокконен ПОЛИСАРИОнен... юкъера тIемаш дIадаха йолаенна процесс. Генеральни секретара Перес де Кульяра яхачогIа, хIанз хьаэттай машар баран машар хьаллацаран ООН гIулакха чIоагIа эшарех йола цхьа ха.

Из дувцилга доацаш цIаккха а ца хиннача тайпара ВIашагIкхийттача Къамий Организаце авторитет лакхъялар да. Хьаеллалу региональни конфликтай деидеологизаце йизза реальни йола перспективаш. «Малхбоален-Малхбузен конфронтаце», е «ТIехйолча шин паччахьалкхенна юкъерча къовсама» сферера уж яхар духьа дикача дагара доацаш тIагIертта дувца гIерт хIанз а США, НАТО гIоллара цар партнераш. Цхьадолча даькъе цо гIо деш хилар идеологически догматизмо хьалхадоахаш, СССР хьалха даь цхьадола гIулакхаш а. Москванен Вашингтонан юкъерча вIашдухьаленех пайда эца гIийртаб «кхоалагIча дунен тIарча» вIашдухьал латта группировкай цхьабола викалаш а. Цо кхы а кIоаргдир этта хьал, кхерама кIал оттайир ерригъюкъара кхерамзле.

Новкъа хете а, бакъде дезаш да ВIашагIкхийттача Къамий Организаци лархIанза яргйоацалга, цунна новкъарло а ца еш, машар бара дола цун декхар кхоачашдара гIо де дезалга хIанз а массане дизза кхетадаьдац. ООН-ага гIолла кулгаш яздаьча соглашенегIа шоашта тIаийца декхараш массаза а дац кхоачаш. Цунна тешалду США-и Пакистани Афганистана гIулакхашта юкъелелхаш хиларо. Рейгана администраци иштта гIерт Iарбий-Израила дIаьхденна дов дIадаккхара, Централни Америке хьал тоадара ООН юкъе ца яхийта е цу тIехь цунна доазув оттаде.

Советски Союзах аьлча, цо ше де лерхIар лочкъадац. Цо тIехьа тIайоагIача хана а шийна могар дергда дунен халкъашта юкъера вахара хьал тоадара. Иштта оттадаьд из XIX Ерригсоюзни конференце документаш тIа.

Юрий ГВОЗДЕВ,
АНП политинформатор.

«ВИДЕОПАССАЖИРА» ТIЕХЬАРЧА КЪОВСАМЕ

«Сони» яхача японски фирма хьалхара модель кийч а яь арахийцача денз кхаь миллиардал дукхагIа «Уолкмен» яха киса ехка стереофонически кассетни проигрывателаш ехкай дунен тIа. «Уолкмен» хьаьраша эггара хьалхарча аргIанна пригородни электричкай дуккха миллионаш болча пассажирашта лаьрхIа арахийцаяр из. Японе йоккхача городашка, лаьтта фаьлгаца дувццал деза долча, нах баха кварталаш гаьннарча аренашка, е городал ара итташ километраш гаьна хьалъю. МугIарерча японца хIара дийнахьа балха дIаводаши юхавоагIаши юкъера лаьрхIача, ши-кхо сахьат доаду.

Цу ханах пайда мишта эцаргба? Наб е, е газет деша мегаргда, болх сихбеннача хана электричкаш йизза нах болаш из атта деце а.

Цхьан минута а шоашта дукхаезача ашарех къаста ца ловш болча кагирхошта юкъе къаьстта яьржар «Уолкмен» яха проигрывателаш. Касстталашка цунна тIеххьа проигрывателa йоккха йоацаш модернизаци а яь, радиопередачаш хьалувца йолаелар уж. «Уолкменех» пайда эцарий го кхы а шерагIа баьржар.

«Уолкменаша» йизза рынок караерзаьй аьнна хетар. Цхьабакъда, техника цхьан метте латтац. Массехк шу хьалха японски фирмаша табашник миссел мара йоккха йоацаш телевизораш арахийцар «электричкай пассажирашта». Сердал а бос а чIоагIа цIена беце а, цIавоагIаш наькъ тIа бейсбольни матчага хьажа йиш хул.

Юхьанца цу зIамигача телевизорех дукха мах бехар. ХIанз из зIамига телевизор эца йиш я 5-6 эзар иенах. Японски гIулакхерча сага цхьан дийнахьа эцача алапел кIезигагIа да из.

Дукха ха йоацаш «Сони» яхача фирма хоам бир, укх гарггарча хана телевизори видеомагнитофони вIашагI а йоаллаш, книжка миссел йола аргIанара керда «видеоуолкмен» арахецаргья аьна. Коачача кристаллашца болх беш йолча цун бос бола экран 7.5 сантиметр, дерригa дозал 1.1 килограмм, магнитофона моллагIа йола компакт-кассета миссел я цун видеокассета. МоллагIа йолча записага ладувгIарал совгIа телеэкрана тIара дар хьатIадаккха йиш я «видеоуолкмена» тIа.

Александр ЛАЗАРЕВ, (АПН).

НЮРНБЕРГСКИ ПРИНЦИПАШ ЯХАШИ ГIУЛАКХ ДЕШИ Я

Дунен халкъашта юкъера военни трибунал вIашагIйолларах йола соглашени оттаьяр шовзткъеи кхо шу хьалха СССР, США, Англен Францеи. Нюрнбергски процесс ше а цун решенеш а санна, шийна тара кхы хIама доацача цу трибунала шийна чулацаяр юкъарадамлен правительственноста принципаши нацистски тIема зуламхой лирача бехктокхаме озари. Укх мугIарий автора аьттув баьннаб таханарча деношка дуккхаза а доазол дехьарча мехкашка ше ухача хана геббельсовски пропаганда эггара вогIа йола стереотипаш цIаьнхазза хьагойташ йола пхьошамаш тIа свастика а кара транспаранташ а йола кхелетарий а, хIаьта цул совгIа, кхыметтел ханна нийсбенна нах а юкъе бола «берий» ордингаш бIаргаго. Де доагIа хаттар отт: цу ученена тIехьа барех дукхагIбараш-м 1945 шу чакхдаьнначул тIехьа баь ма бий. Цхьабакъда, цо новкъарле яцар царна теркам тIабахийтта ладувгIарал совгIа, «беженцаш» оаларий реваншистски гIулакхаш а бе-беча, керттерча даькъе эсэсовски, тIема доакъошкарча «герзаца гIолла болча къаьнарча доттагIий» вIашагIкхетараш лорадара ха тIа латта. Фуд-хьогI шоллагIча дунен тIема истори доагIIача тайпара кхетадаь доацача зIамигача сага Нюрнбергски трибунала приговор нийса йоацигал хетийташ дар?

Эггара хьалха ала доагIа, нацистски тIема зуламхой лаьрхIача дунен халкъашта юкъерча трибунале баларах 1942 шера Советски Союзо хьалхаьккха йола идея Ялтен Потсдамен малхбузен державаша хьаллаьца хиннача а, цар дерго хоалуш къоабалдеш дацар из. 1943 шера Москве хиннача конференце Англен США-и кхычарча гIулакхий министраша духьала бар цу морча трибунала, хIаьта 1944 шера октябре Уинстон Черчилла аьннадар «суд хулга нийса долгах дог тийша дац», аьнна.

Цхьабакъда, союзни державашца цхьалхагIа шоашта тIайнца хиннача декхараша а, нацистски агрессе жертваш хиннача паччахьалкхей общественно дIадехаро а санна, аьттув балийтар догIача тайпара из дош къоастадара. Бакъда, цу шераш тIехь. хIаьта цул тIехьагIа тIа-тIа низ совбуш Нюрнберге судебни гIулакхаш дийца даьлча а газеташка, журналашка, цхьа болча малхбузен историкийн юристийн монографешка цхьаькхаза а гIийртар, хIаьта из хIанз а тIехь сацанза а да, доацар бакъде. ХIаьта долча бесса аьлча, хIар да цу хана хиннача залкъаш тIа белгалдаханза доалуш дахаь хиларах суд йиш ца хилара принцип толхаьй Нюрнбергски процессо, 1945 шерага кхоачаш тIема зуламхоех дола закъаш, бакъдар дийцача, доацаш дар. Цхьабакъда, процессе чакхйоаккхача юкъа а тIехь цхьанна тайпара доадувцаро, цхьанна тайпара увттаяро новкъарле ах дуне гаргаьна цIийх хьалдиза йолча нацистски элитана лира таIазар де. Цхьабакъда, чакхдоагIа тахан а тIема зуламаши нацистски лелаелга...

Исторе чура хIанз а тIехь Нюрнбергски процесс дIаяккха гIерташ долча гIозарий сагот дер фуд? Эггара хьалха: цун принципаш. Исторически лоархIам бола хIама хила а хиннад, долаш а да агрессе акт эггара чIоагIагIа дола дунен халкъашта юкъера зулам хилар трибунало бакъдаьлга. ХIаьта дIадахачунга хьежжа уголовни бехктокхаме а эза, доаггIаш дола таIазар хиннараш ба адамленна духьала зуламаш даран агресси елга вIаштIехьдаккхаран бехке бола нах. Нюрнберго духьашха бакъйир суд ечун должностной хьал мел лакха хиларах е лакхехьара хьатийнна зуламе дола приказаш коачашдарах даьча зуламах болча бехктокхама кIалхара воалийташ ца хилар. Къаьстта белгалдаккха деза, 1946 шера 11-ча декабрен 1947 шера 27-ча ноябрен ше тIаийцача резолюцешка ООН Генеральни Ассамблеяс Нюрнбергски процессан бакъяь хилар. Уж принципаш бакъяь хилар. Уж принципаш, хала хете а, толхаяьяр США, Англе, цхьаболча кхыча цар союзникаша. «Тешшаме антикоммунисташ» лохаш Англеи США-и спецслужбаша вIашагIъеллар тIема зуламхой мукъабахара а «шийлача тIем тIа» Вашингтона а Лондона а ма могга цар гIодергдолча пункташка уж дIа-хьа кхувлара а бIарчча система. Тахан а тIехь США, Англе, ФРГ, иштта кхыча мехкий а ткъама кIал лелаш ба дуккха а зуламхой, цар бехк болга документашца бакъдеш долча хана а тIехь. Дувцилга а дац, цу тайпарча политико дог ца айде йиш яцар хьалъолларах кIалхарбаьннача нацистий а цар гIулакх дIахоьхьош барий а. Малхбузен прессе а тIехь араювлар, ЦРУ а кхыдолча мехкий спецслужбай а ткъама кIал а йолаш тайп-тайпарча вариантий неонацистски организацешта эггара аттагIа долча капиталистически гIозараша ахчанца гIо дарах дувца материалаш.

Малхбузен мехкий книжни тикайи киоскийи прилавкаш тIа, телевизорий экранаш тIа араювл кагирхошта хьалхашка нацизм бакъе гIерташ йола материалаш. Гитлерах, цун вахарах дувцаш лоамашкара чуболабенна лай тохкам санна дуккха хьаарахийцар малхбузехьарча кагирхошта лаьрхIа дола книгаш, фильмаш, мемуараш.

США, Англе, ФРГ, Японе тIема-промышленни гIозараштa керте латтараш исторе книжка тIара дIаяха гIерт «эзаршерара» нацистски рейх хьахиларах а сий довчча тайпара из хIалакъхиларах а дувцаш йола оагIонаш. Гааге хиннача дунен халкъашта юкъерча суда лоархIам лаьгIбе, ООН полномочешта доазув оттаде геIрташ гIулакхаш чакхдоах, дувцаш дар США клиентиймехкий доал дераша даьча зуламех долча хана къаьстта а дувцаш. Цу цхьан ханна лоархIам ца беш дита йиш яц «юридически духьаленаш» увттаеш ше а шоллагIча дунен тIема ала лотабаьрашта лира таIазар де новкъарле ца яьча Нюрнбергски процессе а нацистски Германена духьала союзникаша цхьана леладаь дола гIулакхаш. Из даим а дагалоаттадар пайдане да. ХIаьта вIалла а берий «ловзараш» дац антифашисташтен машара тIехьа барашта физически хIамаш еттарга дIанхоачаш йола эксцессаш чакхйоахаш, формен тIехьадисача дакъо леладеш дараш.

Энвер МАМЕДОВ,
АПН политически обозреватель.

ТАХАН—САБРАИ ШАТИЛИ ЯХА ПАЛЕСТИНСКИ ЛАГЕРАШ ДАГАЙОХАРА ДИ

1982 шера сентябрь бетта юкъе дерригача дуненна хайра нацизма баьде ханаш дагайохийташ дола зулам даьлга. Планета газеташен журналашен хоам бир израильтянаша къа ца хеташ Сабререн Шатилерен бераш, кхалнах, боккхий нах, алхха уж палестинцаш хилар мара кхы бахьан доацаш, боабарах (сурта тIа).

Адамашта цIаккха а йицлургьяц Бейрута малхбузехьа хинна Палестинера байддарий уж лагераш унзарча трагеде, израильски военщинас нах къиза боабара синоним хилара тарра.

Герзаца чIоагIа кийчбенача интервентааша го бир лагера, цу чу вала мел йола моттигаш дIакъайлар. Цул тIехьагIа къиза боабе бир нах... Палачаша топаш еттар маршаша наха, урс Iетташ боабора, Iазап дойлийтар. Цу наьха цIий Iодохийта оттадаьча лоазарга боабора бола Палестинера байддарий ливанцаш.

Из толаме унзара зулам шийн къаьстта цIи йолаш а да — геноцид, адамашта цIаккха йицлургйоацача Хатынь, Орадур, Лидице, Бабий яр, Сонгми санна ярашца цхьан мугIаре а да.

Цул тIехьагIа даьннача шераша тешалду, Израила политика хувцаяланза хилара. Шоаш дIалийцача лаьтташка сионистски захватчикаша Iазап лоаттаду Iарбашта.

Тахан Израильски салташа автоматаш тIахьекха кхераденна теIа хобаденнад палестински бераш. Уж дукха доаду оккупанташа. Iазапа кхотаенна клубок хулаш цхьана кхийттад валар, цIий, бераш кхерадалар, кхийнарий моастагIчунцара гоамал. Иштта дIа лаьтта... Бакъда, израильски оккупанташа духьала палестинцаш нийсхон къовсам лоаттабу, карательски операцешта дуьхьала кхоачаш хилара.

ТАСС фотохроника.